

Aftocht van ons leger.

« Zoolang ik in leven en in vrijheid zal zijn, zal ik uit al mijn macht de rechten en de waardigheid mijner stadgenooten verdedigen.

Wat er ook gebeure, luister naar de stem van uw burgemeester en blijf hem uw vertrouwen schenken. Hij zal u niet verraden.

Leve het vrije en onafhankelijke België! Leve Brussel!

19 Augustus 1914. »

ADOLPHE MAX.

Het werd 20 Augustus. De heeren Max, burgemeester, Steens en Jacqmain, schepenen, begaven zich naar de Daillyplaats. Schepene Lemonnier bleef intusschen op het stadhuis, voor het geval dat daar een magistraat optreden moest.

De sekretaris, M. Vauthier, vergezelde de heeren Max, Jacqmain en Steens met een witte vlag.

Burgemeester Max droeg een hoogen hoed. Op den Leuvenschen Steenweg, aan het kerkhof van St-Joost-ten-Noode, ontmoette hij de eerste Duitschers. De burgemeester vroeg naar den kommandant.

Een hooger officier naderde en riep:

« Was wollen Sie? »

« Ik spreek geen Duitsch, klonk het. Ik wensch den kommandant der troepen te zien. »

« Ik vervang hem. Wat wilt gij? »

« Ik wenschte dat dit telegram — en burgemeester Max haalde een papier uit zijn zak — naar den keizer van Duitschland werd gestuurd. »

« Wie zijt gij dan? »

« Ik ben de burgemeester van Brussel. Tweeën-half jaar geleden was Z. M. de keizer de gast de stad Brussel. In naam mijner stadgenooten heb ik hem ontvangen. Daarom verzoek ik u, hem dit telegram te sturen. »

« Dat is onmogelijk; ik kan het niet aannemen. »

« Gij moet! Ik heb het recht den keizer een mededeeling te doen. »

De officier aarzelde, las dan het stuk.

In dit telegram verzocht de burgemeester den Duitschen keizer, zijn troepen niet door Brussel te laten trekken.

« Ik kan mijn troepen niet in hun opmarsch tegenhouden! » riep de officier driftig.

« Gij kunt den generaal toch in kennis stellen van mijn verzoek », antwoordde de burgemeester bedaard.

« Wij verliezen onzen tijd! Maar ik zal het den generaal mededeelen. »

« Gij zult dus het telegram aan het opgegeven adres zenden? »

« Zoo de generaal toestemt! »

« Wij zijn het eens! Maar wat zult gij intusschen doen? Ge kunt hier niet op den straatweg blijven. »

Burgemeester Max sprak dan af, in de kazerne van de Daillyplaats te wachten.

Weldra kwam de kapitein, Kriegsheim, die door den generaal afgevaardigd was. Hij had een opvorderingsbevel van allerlei waren op zich.

Van het telegram was blijkbaar geen kwestie meer. Trouwens hoopte de burgemeester natuurlijk niet op inwilliging van zijn verzoek, dat Brussel van de Duitsche troepen verschoond zou blijven, maar hij had aldus aan de trouweloosheid van Duitschland willen herinneren.

Het rekvisitie-bevel meldde ook, dat Brussel 50 millioen en de provincie Brabant 450 millioen frank oorlogsschatting betalen moest.

Burgemeester Max verzekerde den kapitein alleen voor het geweld te wijken. Hij verkreeg nog, dat de Duitschers van gijzelaars afzagen.

Om 10 uur 's morgens verscheen het hoofd der Duitsche troepenkolonne op de Daillyplaats. De

vlaggen waren verdwenen en vele huizen reeds gesloten.

De burgemeester bevond zich nog in de kazerne. Om twee uur verscheen daar generaal von Jarosky met generaal von Arnim en zijn staf. De eerste stak den burgemeester de hand toe.

« Ik kan uw hand niet drukken, zei de magistraat. Gij zijt voor ons de vijand, en mijn handdruk zou niet de oprechte uitdrukking mijner gevoelens zijn. »

« Gij hebt gelijk! » bekende de Duitscher.

Dan eischte hij vijf auto's op, voor hem en zijn staf.

De troepen zouden nu Brussel binnentrekken. Max reed in auto heen.

En de troepen verschenen op de Markt, op het plein vol oude herinneringen aan 't roemrijk verleden..., voor het heerlijk, fier stadhuis.

De vijandelijke legers zouden vooral over het grondgebied van St-Joost-ten-Noode trekken. De burgemeester dezer gemeente, M. Frick, had volgende plakbrief laten uithangen:

« Medeburgers,

» Ondanks den heldhaftigen weerstand onzer soldaten, zal het Duitsche leger misschien het gebied onzer gemeente betreden. Laat u niet door vrees of wanhoop terneerdrukken; behoudt uw geloof in de toekomst van het vaderland.

Wacht u voor elke vijandelijke daad jegens het Duitsche leger; deze zou nuteloos zijn voor de nationale verdediging en kan weerwraak uitlokken.

Uw gemeentelijke magistraten blijven bij u, gereed u te verdedigen en de orde en openbare veiligheid te verzekeren. Helpt hen in die moeilijke taak, door een kalme en waardige houding te bewaren. »

De heer Frick stond nu bij de aankomst der Duitschers te midden van den Leuvenschen Steenweg, en hij riep zijn medeburgers toe:

« Gaat naar huis! Sluit uw deuren en laat de vensterblinden neer! »

De troepen naderden, kwamen van den Leuvenschen Steenweg op de lanen, om langs daar naar de hoogte van Koekelberg te stijgen. Op de ruitserij volgde voetvolk, dan geschut, en het was een lange, machtige stoet van wel-uitgeruste soldaten, kloeke wagens, machtige kanonnen, een optocht als van een leger dat ter revue gaat en niet ten oorlog. Muziek schalde en de mannen zongen de « Wacht am Rhein ».

Duitschland wilde Brussel zijn geweldige militaire machine toonen, en menig een dacht aan 't eigen, dapper, maar zoo armoedig uitgerust legertje, dat tegen al dit geweld slechts zijn onverzettelijkheid en de kracht van zijn goed recht stellen kon.

Droefheid en weemoed vervulden de harten. Woede deed het bloed bruisen, maar men gevoelde zijn machteloosheid. En nog nijdiger werd men bij het zien van vrouwen en deernen, die reeds de vijandelijke soldaten bij hun rust omringden en sigaretten, vruchten, chocolade en drank uitdeelden, onder het maken van grapjes.

Om half-drie bereikte het geleide van den grooten staf de Markt. Waar altijd de bloemenverkoopsters zaten, te midden van schitterende kleuren, stonden nu rookende veldkeukens.

De Groote Markt van Brussel! Daar, tusschen dat wonderschoon stadhuis met zijn ranken torenen, het fijn Broodhuis en de prachtige gevels, gansch Europa door bekend, had het recht nog voor geweld moeten buigen. Er waren burgers die nu aan Egmont en Hoorne en aan Anneessens dachten. Maar daar was de heerlijke troost, dat het Recht toch altijd de eindzege behaalde.

Hoornen schalden en trommels roffelden.

De officieren traden het stadhuis binnen. Maar voortdurend moesten zij ondervinden, dat er nog iets anders is dan geweld, en wel fierheid.

Zoo vroeg generaal von Jarosky aan schepene Jacquemain, of zijn auto's op de binnenplaats stonden?

« Ik zal den deurwaarder van den burgemeester ontbieden, mijnheer de generaal, en hij zal u daarover alle inlichtingen geven », antwoordde de Brusselsche burger.

« Ik dank u. Verontschuldig mij, dat ik me rechtstreeks tot u richtte », hernam de Duitscher, die den steek gevoeld had.

's Avonds had in een der zalen van het stadhuis een bijeenkomst plaats van burgemeester Max, de vertegenwoordigers van Spanje en de Vereenigde Staten en generaal Jarosky. Deze legde zijn revolver op tafel.

De gezant van Spanje deed hetzelfde, en de Brusselsche magistraat legde zijn potlood nevens beide wapens.

De generaal zei:

« 't Is mijn gewoonte, mijn revolver hinderde me. »

« Mij ook! » verzekerde de Spaansche gezant.

Burgemeester Max was op alles voorbereid.

« De omstandigheden zijn ernstig », had hij verklaard. « Ik moet mij als een man gedragen. Ik ben ongehuwd en heb niet het onderhoud op mij van een gezin, een verontschuldiging die anderen voor hun zwakheid zouden kunnen inroepen. Ik kan mijn leven offeren. »

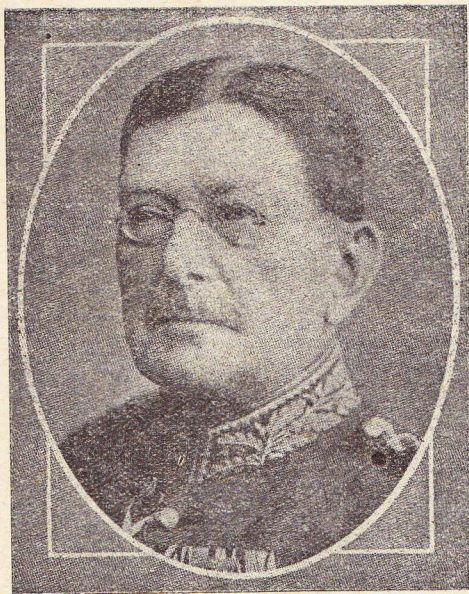
Hij had vóór den intocht der Duitschers zijn testament gemaakt.

Intusschen had Sixt von Arnim, kommandant van het 4° legerkorps, ook een plakbrief laten uithangen. Deze was in het Fransch en in het Duitsch opgesteld. Men las:

« Duitsche troepen zullen heden en op de volgende dagen door Brussel trekken, en door de omstandigheden worden ze gedwongen van de stad inkwartiering, voedsel en leveringen op te eischen. Al deze opvorderingen zullen regelmatig door bemiddeling van de gemeenteverheid gedaan worden.

Ik verwacht dat de bevolking zich zonder verzet aan deze oorlogsnoodzakelijkheden zal onderwerpen en, in 't bijzonder, dat geen enkele aanslag op de veiligheid der troepen gepleegd en de levering spoedig voldaan zal worden.

In dat geval geef ik a"e waarborgen voor het behoud der stad en de veiligheid der inwoners.

Von der Goltz Pasha, eerste goeverneur van België tijdens de bezetting.

Moesten er echter, zooals het ongelukkiglijk elders gebeurd is, aanvallen op de troepen, schoten op de soldaten, branden of ontploffingen van allerlei soort voorkomen, zou ik mij gedwongen zien de strengste maatregelen te treffen. »

Burgemeester Max richtte zich eveneens tot zijn stadgenooten. En men las zijn berichten:

« Medeburgers,

« De mogelijkheid, gisteren door de gebeurtenissen voorzien, zal zich verwezenlijken. Duitse troepen zullen door Brussel trekken. Een deel daarvan zal in de hoofstad kantonneren. De bevelhebber dezer troepen heeft mij de verzekering gegeven, dat noch personen, noch eigendommen aangevallen zullen worden. De gemeentebestuurders blijven hun ambt waarnemen. Niemand moet er aan denken zich zelf recht te doen. De grieven, die zouden kunnen oprijzen, moeten aan de gemeenteoverheid gemeld worden, die ze u't den weg zal trachten te ruimen. Ik doe een nieuw beroep op de kalmte der bevolking. »

Verder trof de burgemeester nog eenige zeer verstandige maatregelen. Op den weg, die de Duitse troepen zouden volgen, Leuvense Steenweg, Bisschofsheim, Kruidtuin, Antwerpse Laan en aanpalende straten, moesten de herbergen, restaurants en alle drankhuizen gesloten blijven, van 9 uur 's avonds tot 6 uur 's morgens.

Als soldaten en officieren aan de gemeenteambtenaren bevelen gaven, moesten deze antwoorden, dat zij dergelijke bevelen aan den burgemeester hadden over te brengen. Dit was om te voorkomen, dat de Duitschers maar dadelijk de bedienden en agenten als in hun dienst staande zouden beschouwen.

De heer Max toonde zelf het flinke voorbeeld.

Een Duitse officier, pinhelm op het hoofd, sigaar in den mond, trad het kabinet van den burgemeester binnen, zonder zich te laten aandienen.

« Gij zijt een onbeschofte kerel, en ik verzoek u heen te gaan », zei de heer Max.

De officier weigerde, en de magistraat verzocht generaal Jarotsky eens bij hem te willen komen.

Deze verscheen dadelijk en vernam het gebeurde.

De generaal gaf zijn ondergeschikte een fermement uitbrander en liet hem zijn verontschuldigingen aanbieden.

Niet minder fier toonde burgemeester Max zich in de volgende proklamatie:

« Ik verneem, dat in sommige stadswijken zekere lieden, zich uitgevend als handelend in naam van het Gemeentebestuur, van deur tot deur zijn gegaan, om de inwoners te verzoeken het nationaal vaandel van den gevel weg te nemen. Ik verklaar, dat het bestuur aan niemand een opdracht heeft gegeven, die zoo in strijd zou zijn met de vaderlandsche gevoelens welke het bezielen. »

's Avonds vloeide de grijze stroom nog altijd maar voort. Brussel en voorsteden zaten vol Duitschers. Alle kazernen waren bezet. In vele bijzondere woningen ook logeerden officieren en soldaten.

Om 9 uur 's avonds heerschte op de Rogierplaats een oogenblik van hevige spanning. Het scheen alsof het drama van vele plaatsen zich weer herhalen zou. Op dit uur hoorde men een knal.

« Zivillisten! » klonk het al. « Man hat geschossen! »

En soldaten grepen hun geweren vast, legden reeds aan, toen een officier toesnelde en gejaagd uitriep, dat het schot van zijn revolver was, dien hij wat te ruw op een tafel van een terras had neergelegd.

Op het stadhuis wapperden nog de Belgische en Brusselsche vlaggen, maar de vijand had er de zijne naast geheschen. Dat was een pijnlijk gezicht.

De Brusselsche bladen hielden eensklaps op te verschijnen. De bureelen waren gesloten. De dagbladschrijvers begrepen, dat hun pen nu maar rusten moest. De Duitschers zouden daarover geen macht hebben. De journalisten aanvaardden geen censuur van hem, die geen recht had ze hier in te stellen.

Altijd maar troepen!

« Nach Paris! » schreven ze op hun wagens en kanonnen, babbelden ze elkander na.

Vlaggen, die den vorigen dag verdwenen waren, verschenen weer. Men luisterde naar burgemeester Max. Deze logeerde op het stadhuis. Men had voor hem een bed geplaatst in de Kollegezaal.

In de Gothische zaal stonden acht ledikanten voor de Duitschers. Sixt von Arnim had zich in 't gebouw gevestigd. Op het portaal der eeretrapp was een Duitsch bureel ingericht.

's Zaterdags, 22 Augustus, verscheen een nieuwe plakbrief — nu een echt Pruisische!

Von Lochow, infanterie-generaal, kommandant van het 3^e legerkorps, meldde: dat de uitvoeren- de en besturende macht in de bezette provinciën overgegaan was op de opperbevelhebbers der Duitsche troepen. En verder:

« Ik waarschuw de bevolking zich rustig te houden en haar burgerlijke bezigheden voort te zetten. Wij voeren geen oorlog tegen vreedzame inwoners, maar slechts tegen het leger. »

Elders had men het anders ondervonden. De Pruis herhaalde dan nogmaals zijn vermaningen tot rust en eindigde als volgt:

« De bewoners der huizen, waar men wapens, munitie, ontplofingsstoffen vinden zou, moeten vreezen gefusilleerd te worden en hun huizen in brand te zien steken.

Wie gewapenden tegenstand biedt, **WORDT GEFUSILLEERD.**

Wie zich tegen de Duitsche troepen zal verzetten;

Wie een aanslag op hun gewonden pleegt;

Wie met een wapen in de hand bevonden wordt,

ZAL INSGELIJKS GEFUSILLEERD WORDEN. »

De Duitschers hadden bezit genomen van het ministerie van oorlog. In de andere departementen waren de ambtenaren nog op hun post.

De vijand vergat ook de Staatskas niet. Een officier en twee mannen verschenen met een wagen voor de Nationale Bank, waar de heer Van der Rest hun heel bedaard vertelde, dat de Staatskas geen fondsen, maar wel veel schuld had. Hij bewees het door onloochenbare stukken.

Voor het Paleis der Natie, het Jubeljaarpark, het gerechtshof, op de Rogierplaats stonden kanonnen. Reeds zag men soldaten met een armband « Polizei », maar meer waren de spionnen in burgerkleding te vreezen, die zich reeds onder de menigte gemengd hadden om te luisteren en te loeren. En velen dier kerels hadden in ons midden gewoond, spraken onze taal, kenden onze gewoonten.

Zag men de soldaten, die de ministerieele bureelen doorzochten, niet begeleid worden door een Duitsch elektricien, die in deze lokalen de leidingen aangelegd had?

De stations wemelden van troepen. In 't park, dat voor het publiek gesloten was, zag men allerlei voertuigen. De Wetstraat was voor de ministeries gebarrikadeerd.

De heer Max verzocht de bevolking, niet meer voor de kantonnementen te blijven staan.

De vijand vorderde veel op. Tal van burgers zagen hun goederen, wagens, paarden weghalen, tegen een bon.

Von Bülow achtte het noodig, de inwoners nog eens te waarschuwen. Hij liet het gebeurde te Andenne bekend maken, maar natuurlijk op zijn manier.

De Brusselaars bleven van nieuws verstoken. Wel werden er bladen uit Antwerpen en Gent binnengesmokkeld, maar de groote menigte kreeg die niet. En zoo kwam het, dat er allerlei geruchten de ronde deden. We zullen ze hier niet herhalen. Alleen van één willen we even spreken.

Op 21 Augustus werd er eensklaps verteld, dat

De duivel: Goed zoo. Die kultur is ook de mijne.
(P. De Jong, in de « Amsterdammer ».)

de Franschen de stad naderden en er in de straten gevochten zou worden. Sommigen beweerden de Bondgenooten gezien te hebben. De politie-agenten gaven de menschen den raad, maar gauw naar huis te gaan, en de trams werden bestormd. Als een vuurtje liep de goede tijding rond. De Ekonomische Tramwegen staakten den dienst. In de voorsteden waren er al, die op een triomfantelijke intrede rekenden.

Brussel zou dien dag nog bevrijd worden. De Duitschers waren in de val geloopt. Men had het immers altijd gezegd, dat men ze wel ergens krijgen zou, en de Bondgenooten hen lokten waar ze hen wilden verpletteren.

Maar op die vreugde volgde weer grievende teleurstelling.

Duitschers hadden, bij Berchem-Sinte-Agatha burgers gedwongen loopgraven te maken. Buitenlieden waren naar Brussel komen loopen, om aan dien hatelijken arbeid te ontsnappen. Was het gerucht aldus ontstaan?

O, nog dikwijls zou een dergelijke tijding de menigte verblijden. Men gelooft zoo gaarne wat men wenscht. En wat kenden wij van oorlog?

De Duitschers stelden in hun land de bezetting van Brussel als een grootsch wapenfeit voor.

Zoo schreef de « Volkszeitung »: « Na een wanhopigen tegenstand van het leger en de bevolking, maakten onze troepen zich van Brussel meester ».

Naderhand zullen we meer van de bezetting

Kanonniër-telephonist.

onzer hoofdstad meedeelen. 't Wordt tijd dat wij weer ons eigen leger opzoeken.

XXIX.

DE GRIJZE STROOM DOOR BELGIE.

Midden-België was dus in de macht der Duitschers.

Als laatste bedrijf van ons leger, beschreven we het hevig achterhoedegevecht bij Aarschot. Vooraf was Diest bezet. Daar had een kleine groep jagers-wielrijders nog eenigen tijd de Duitschers opgehouden, en naar gewoonte koelde de vijand weer zijn wraak over dat verzet op weerlooze burgers, onder meer te Schaffen en Molestede.

De pastoor van Schaffen verklaarde, aan de officieele commissie tot onderzoek, het volgende:

« De Duitschers zijn Dinsdag 18 Augustus, omstreeks 9 uur, als een zwerm te Schaffen aangekomen. Aan 170 huizen hebben zij het vuur gestoken. Zoowat duizend menschen zijn zonder dak. Ook het gemeentehuis en de pastorie zijn afgebrand. Ten minste 22 personen zijn zonder eenige reden vermoord. Twee mannen, de genaamden Macken en Loods, zijn met het hoofd omlaag levend begraven geworden, in tegenwoordigheid van hun vrouw; de Duitschers hebben mij in mijn tuin aangehouden en mijn handen op mijn rug gebonden. Op alle wijzen hebben zij mij mishandeld; zij hebben voor mij een galg gereed gemaakt en gezegd, dat zij mij zouden ophangen; een ander heeft mij bij hoofd,

neus en ooren vastgegrepen en gedaan alsof hij dat wilde afsnijden; zij hebben mij gedwongen langen tijd in de zon te kijken. De armen van den smid, die met mij gevangen was genomen, hebben zij gebroken en daarna den man gedood. Op een gegeven oogenblik hebben zij mij in het brandend huis van den burgemeester doen binnengaan en mij er dan weer uitgehaald. Dat heeft zoo den heelen dag geduurd.

Rond 6.45 uur lieten ze me los. Eerst werd ik nog met een rijzweep geslagen. Ik was bebloed en viel buiten kennis. Terug tot het bewustzijn gekomen, beval een officier mij op te richten en deed mij weggaan; toen ik eenige meters was verwijderd, schoten zij op mij. Ik viel en bleef voor dood liggen. Dat was mijn redding.

Zij hebben beweerd, dat uit den toren op hen was geschoten; dat is onwaar, want de kerkdeur was gesloten. Zij hebben deze ingebeukt en vonden de kerk ledig.

Alvorens mij los te laten, hebben zij de Belgische vlag genomen en haar in kleine stukjes verscheurd. »

Een inwoner van Schaffen en een oude man te Molestede werden vastgebonden en levend verbrand. De beulen ontdekten, te Schaffen, in een riool, een moeder met haar twaalfjarig dochtertje en schoten beiden dood. Een negenjarig kind viel eveneens onder een kogel.

François Olyff, die kort na 't gebeurde de omstreken van Diest bezocht, vertelt in zijn boek « La Belgique sous le joug »:

« Van Schaffen naar Meldert zijn vele huizen verbrand, weinige zijn gespaard gebleven.

Zoo is het ook tusschen Meldert en Lummen. Maar in laatstgenoemd dorp zijn veel woningen afgebrand. De kerk is ongevand. Van de pastorie blijven alleen de muren over. De Statiestraat is geheel verwoest. Van het gemeentehuis tot aan den weg naar Beeringen is 't slechts een ruïne. De Duitschers waren reeds eenige dagen te Lummen zonder er kwaad aan te richten. Maar den 19ⁿ Augustus vertelden militairen, dat er dien dag iets zou gebeuren.

Om 7 uur 's avonds klonk op den weg van Hasselt, voor het huis van den dokter, een schot. Dadelijk stormden de soldaten uit de huizen. Een rij wagens reed juist binnen. Ook de militairen van den trein begonnen te tieren en te schreeuwen en in alle richtingen te schieten. Honderden kogels werden in de huizen en tegen de gevels gevuurd, en dat duurde een uur lang, tot dat alle menschen hun woning verlaten hadden. Dan ving de plundering aan. Men laadde wijn, levensmiddelen, meubelen op de wagens, die vervolgens vertrokken. Daarna stak men de huizen in brand. Den ganschen nacht woedden de vlammen.

Drie personen werden gedood, een gekwetste bezweek nadien. Ook zijn er later van de toen opgedane ontroering gestorven. De burgemeester, M. Briers, in de letterkunde bekend als Georges Virrès, zijn schoonbroeder en een vriend, vluchtten met hun gezin in de bosschen. Zij ontmoetten daar bijna al de bewoners van het dorp, met de kloosterzusters, die het H. Sakrament meegenomen hadden en de Kommunie uitdeelden

De oorlogssirène: Nog meer! Nog meer!

aan vrome zielen, die van angst beefden.

't Was bij den gloed van het brandend dorp een tooneel vol woeste grootschheid, herinnerend aan de sombere dagen van den Boerenkrijg.

Toen de brand uitbrak, smeekte men den prins van Beieren, die in het kasteel banketteerde, het dorp van vernieling te sparen, maar de Duitscher bleef onverbiddelijk.

De weinige wapens der bewoners van het dorp waren ingeleverd en voor alle veiligheid begraven geworden. Alle inwoners, met wie wij spraken, zwoeren dat geen enkel burger geschoten had.

De Duitsche gewonden, die in het lokaal van het Roode Kruis verzorgd werden, vuurden ook door de ramen en bestookten de bevolking, die door haar verpleging hen misschien van den dood ontruikt had. »

Tot zoover deze getuige.

Eveneens Midden-België heeft veel geleden. Weldra zullen we 't drama van Leuven beschrijven. Ook 't lot van Diest hing als aan een zijden draadje.

Dit oud stedeke, met zijn voormalige vestingwerken, die meer als wandelplaats dan als militaire stellingen dienst deden, was beschoten geworden, daar de karabiniers, zooals we reeds zeiden, er tegenstand boden. Maar Diest had toen weinig geleden.

Eenige dagen later botste er een Duitsche patroelje op een Belgische; van de eerste vielen er vier ruiters. De overlevenden vertelden nu aan

hun oversten, dat ze door burgers van Diest aangevallen waren.

Den volgenden dag, Zondag, kwam er een vijandelijke troep binnen. Juist was de mis van half-twaalf begonnen. De Duitschers namen de mannen die ze ontmoetten gevangen en omringden dan de St-Sulpiciuskerk. Alle uitgangen werden bewaakt.

De burgemeester vroeg waarom dit alles geschiedde.

Een officier antwoordde, dat hij een onderzoek kwam instellen naar een franc-tireursdaad, en tot verbazing van de Diestenaren, beschuldigde hij nu dezen een patroelje aangevallen te hebben.

Gelukkig werd een der gewonden van die patroelje nog in het stedeke verpleegd. Een meisje, dat hem verzorgde, stelde nu aan den officier voor, dien gekwetste als getuige te ondervragen. De overste stemde toe, en de Duitscher bekende door Belgische militairen aangevallen te zijn geweest. Een kwartier later bezweek de gewonde. Zoo had Diest een angstige ure gekend.

We moeten nog een stad van Midden-België vermelden, en wel Waver, waar men op den 20ⁿ Augustus de eerste Duitsche troepen zag. Van 's morgens 7 u. 35 tot 8 uur 's avonds trok het leger onafgebroken door.

't Was het 7^e leger, een 60.000 man sterk, voetvolk, ruitery en geschut. Den dag nadien golfde de stroom nog voort.

's Avonds, om 9 u. 15, klonken schoten. De burgerij had al haar wapenen ingeleverd. 't Waren natuurlijk, zooals in andere plaatsen, dronken of overmoedige soldaten die hun geweer afvuurden. En weldra floten kogels in allerlei richtingen. Een officier werd gedood.

De burgemeester, een schepene, een handelaar en zijn zoon werden nu uit hun woning gehaald. en den ganschen nacht rondgeleid en mishandeld. Tegelijkertijd kraaide de roode haan. Zooals men merkt, 't is altijd dezelfde geschiedenis. Vier-en-vijftig huizen werden geplunderd en in brand gestoken.

Den volgenden morgen sloeg de kommandant Willebrand de stad met een oorlogsboete van 100.000 frank, die binnen de 48 uren betaald moest worden. De meeste inwoners waren gevlucht, en 't was moeilijk om die som bijeen te krijgen. Men verzamelde 53.000 frank, waarvan 32.000 frank gestort werden.

Den 22ⁿ Augustus knalden weer schoten, maar de bevelhebber scheen nu toch te willen begrijpen, dat de burgers onschuldig waren, en hij liet het dan bij een proklamatie met bedreigingen en bij rekvisities. Waver moest binnen de 48 u. aan de intendance te Gembloers leveren: 18.000 kilo meel, 2.500 kilo erwten en boonen, 300 kilo koffie, 300 kilo zout, 300 kilo suiker en 12.000 kilo haver.

De Duitschers sloegen bovendien 20.000 kilo meel in 't station aan.

Nogmaals trachtten de Duitschers uit 't gebeurde van den 21ⁿ Augustus munt te slaan. De Duitsche generaal te Gembloers beweerde, dat vorst von Bülow bij brief 3 miljoen in goud had geëischt, 2 miljoen onmiddellijk te storten en 1 miljoen op 1 Sept., als straf, omdat burgers op de

Duitschers geschoten hadden. Bij niet betaling zou de gansche stad afgebrand worden.

De gemeenteraad vergaderde. Nooit had men bewusten brief ontvangen. Een kolonel-afgevaardigde hield vol, dat de gemeenteraad in gebreke was. De burgers beslisten dan, te trachten tegen 2 September een miljoen bijeen te krijgen, op voorwaarde, dat het leven en de eigendommen der bevolking geëerbiedigd zouden worden.

De kolonel nam het voorstel aan, maar eischte dat tien gijzelaars hem naar Gembloers zouden vergezellen.

Waar zou men een miljoen vinden?

Het gemeentebestuur vroeg aan generaal von Emmich, om een onderzoek naar 't gebeurde in te stellen. De gijzelaars bleven twee maanden afwezig en moesten de Duitsche troepen tot in Frankrijk volgen. Van het miljoen sprak men niet meer, maar de 100.000 frank, op 22 Augustus geëischt, moesten ten volle betaald worden.

Zoo gedroeg zich het Teutonen-leger, dat door België naar Frankrijk trok.

Onze troepen bevonden zich dus binnen den Antwerpschen vesting gordel.

Stoutmoedige uhlanen trokken zelfs naar Vlaanderen. Den 22ⁿ Augustus verschenen ze in 't land van Oudenaarde en onbevreesd trokken ze den weg naar Kortrijk op. Te Ingooigem vertoonden er zich twaalf. Tegenover de woning van den bekenden pastoor Hugo Verriest hielden ze voor een herberg stil. Ze eischten een hamer, een nijptang, eieren en wijn.

Een vrouw en twee dochters waren buiten gekomen, maar zij begrepen de kerels niet. Dezen werden ongeduldig en één maakte naar de meisjes een wat dreigende beweging.

De vader der meisjes werkte wat verder op zijn akker. Een dorpeling kwam naar hem toegelopen en riep, dat de Duitschers zijn dochters wilden mishandelen.

De man ontstelde en wilde zijn kinderen ter hulp schieten.

Een misverstand, en zoo kon een woest tooneel ontstaan.

Een verstandige grijsaard zag het gevaar. Het was pastoor Hugo Verriest. Hij kwam uit zijn woning en vroeg kalm aan de Duitschers wat ze begeerden. Veel volk troppelde samen, en Hugo Verriest zou trachten de driftige ruiters maar zoo gauw mogelijk van de parochie weg te krijgen.

De uhlanen wilden een hamer en een nijptang, om een zadel te herstellen, en verder hadden zij dorst. Hugo Verriest bezorgde hun het gereedschap en wist ze dan met een paar glazen wijn te doen vertrekken. 't Gevaar was door zijn verstandig optreden afgeweerd.

Omstrecks dien tijd lieten de uhlanen bij Aalter de riggels van de lijn Brugge-Gent springen. Eenigen hunner hielden met hun revolvers het stationspersoneel in bedwang en de anderen voltrokken intusschen het werkje. Dan zwermden de Duitschers weer verder. Maar dikwijls botsten die uhlanen op Belgische vrijwilligers en gendarmen, en dan vielen er gewonden en dooden. Zoo keerde dien 22ⁿ Augustus, langs denzelfden weg van Oudenaarde-Kortrijk, een enkele uhlaan te-

rug, en tot voorbijgangers zei hij treurig: « Kammeraden all tod ».

Dien 22ⁿ Augustus dan, was er te Kortrijk gevochten. In deze stad bevonden zich een vijftigtal Fransche dragonders, die bij den Pottelberg Duitsche verkenners ontmoetten. Enkele uhlanen werden gedood, anderen gewond. Een werd gevangen genomen en smeekte wanhopig: « Nicht schiessen! » Men bond hem de handen op den rug, maar de Duitscher kloeg van dorst. Men goot hem bier in den mond. Een dragonder kwam dan arm aan arm met zijn gevangene de stad in. Men leidde nog andere Duitschers binnen.

Die dagen stroomde ook, langs de Scheldevallei, een Duitsch leger naar Frankrijk. De weg was vrij. De Engelschen zouden hun stellingen tusschen Mons en Binche moeten verlaten. En nu woelde de machtige stroom van Duitschers langs Berchem, Kerkhove, Ruyen, Avelgem naar Doornik en verder over de grens.

De wagens en kanonnen daverden over de wegen, en altijd maar door marcheerden regimenten aan. En zoo was het op alle wegen naar Frankrijk.

« Nach Paris! » was de leus van deze troepen.

En toen gebeurde in Vlaanderen die algemeene vlucht van mannen en jongelingen, waarover men later hartelijk gelachen heeft en nog altijd spreekt als van den « Vliegende Maandag ».

« De Duitschers nemen de mannen mee! » klonk het.

Het nieuws ging bliksemsnel rond, van gehucht tot gehucht, van dorp tot dorp.

De vrouwen weenden, maar joegen zelf hun echtgenooten en zonen heen.

't Was een algemeene uittocht. Een groep kwam in een dorp aan. De bewoners keken verbaasd op.

« De Duitschers nemen de mannen mee! » riep men.

En ook dit dorp liep heen, om een volgend dorp eveneens aan 't loopen te brengen.

Waarheen? Dat wist men niet. 't Kwam er ook niet op aan... als men maar weg was, het Noorden in!

't Ging over de wegen en paden, over de velden en door bosschen! Mannen van allerlei stand, deftige heeren en werklieden op klompen, allen renden mee.

't Is waar, sommigen bleven liever op 't dorp, maar ze legden zich te bed en gebaarden zich ziek, of ze kropen met een voorraad levensmiddelen achter stroo en hooi, in de schuur en zelfs in den beirput.

Honderden vluchtelingen brachten den nacht in de bosschen van Knesselare door.

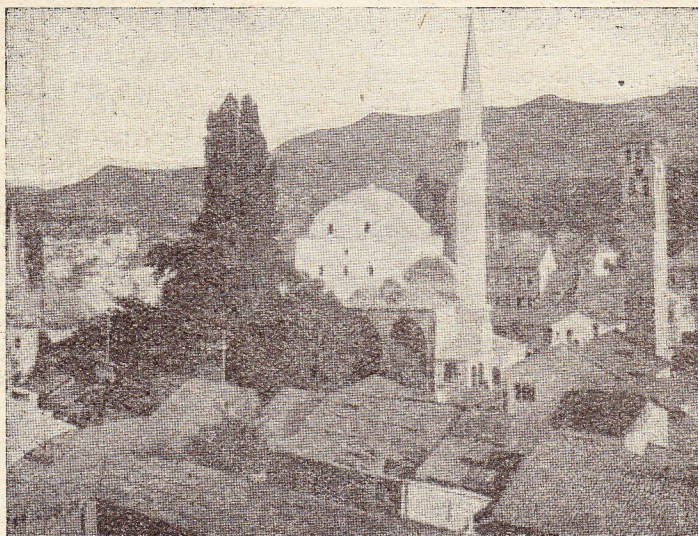
Maar eindelijk bleek de gansche oorzaak dier paniek.

Drie dronken kerels, in de omgeving van Denderleeuw, hadden Duitschers bespot. Zij werden vastgegrepen, gebonden en een eind meegevoerd.

Men had dat gezien, en dadelijk ontstond het gerucht:

« Ze nemen de mannen mee! »

« Ja allen, van 18 tot 50 jaar! » klonk het wat verder.

Serajewo, waar aarts-hertog Frans-Ferdinand vermoord werd.

« Ze moeten met de Duitschers meevechten tegen de Franschen! » vertelde men weer wat verder.

Toen de waarheid bekend werd, keerde men haastig naar huis terug. De verstandigsten lachten om 't gebeurde en vroegen elkaar of ze ook gaan loopen waren.

't Dwaast waren zij, die beweerden niet gevlucht te zijn, maar wel een boodschap te hebben gedaan...

Meermalen heeft men die lieden bespot. Dat is geheel onrechtvaardig. De Duitschers hadden waarlijk al genoeg schandalen bedreven, om de bevolking wantrouwen in te boezemen.

En hetgeen op dien « Vliegende Maandag » ongegrond bleek, werd het twee jaar nadien, bij de deportatie geen gruwelijke waarheid?

Zoo golfde dus de grijze stroom van af den Rijn door België. Laten we even dat leger van nabij bezien, of liever, luisteren we naar hetgeen Alex. Powell, de bekende Amerikaansche oorlogskorrespondent, er van vertelt in zijn merkwaardig boek « The fight in Flanders »:

« Bij Sottegem », zoo verhaalt hij, « waren wij eensklaps te midden van het Duitsche leger, dat zich langs drie gelijklopende wegen bewoog.

De Amerikaansche vlaggen van onze auto deden uitmuntend dienst als paspoorten. Men zou gezegd hebben, dat deze stoet nooit een einde ging nemen. Wij reden langs regiment na regiment, brigade na brigade; dan husaren, kurasiers, uhlanen, veldbatterijen, weer voetvolk, kanonnen, ambulancies met verblindende roode kruisen op de zeilen; dan reusachtige belegeringsstukken, elk met moeite voortgetrokken door dertig paarden, en hun sombere muilen ten hemel richtend; genietroepen, mijngravers, gewapend met houweelen en spaden; wagens beladen met balken, of een massa zijde, die een balon bleek te zijn; wielrijders, het geweer over den schouder, gelijk jagers; de benoodigdheden van vliegtuigen, groepen dokters, gebaard en gebrild; geblindeerde auto's, beschermd door

van voren omgebogen stalen riggels; batterij na batterij, « pampan's » (snelvuurkanonnen), en dan batterijen machinegeweren; weer uhlanen, weer lancers, welker vaandeltjes boven de shako, als witte en zwarte wolkjes, wiegelden in den wind. Dat alles stroomde onweerstaanbaar Frankrijkwaarts.

't Was het 9^e veldleger, samengesteld uit de bloem van het Duitsche rijk en dat de prachtige troepen van de keizerlijke garde bevatte. Al de mannen waren jong. Hun uitrusting scheen mij volmaakt toe. De paarden waren wel gevoed en verzorgd.

Ik zag vijf reusachtige houwitsers, elk getrokken door 16 paar paarden, en welke van op een afstand van 20 kilometer een stad in gruis konden leggen.

Niets was hier aan het toeval overgelaten, maar alles tot in de minste bijzonderheden in de puntjes verzorgd.

De kaarten van België, waarvan alle officieren en onder-officieren voorzien waren, leken me, op gebied van plaatsbeschrijving, modellen. Elk pad, iedere hoeve, het kleinste boschje waren er op aangeduid. Zij waren minstens zóo gedetailleerd en misschien wel méér dan die van den Belgischen hoofdstaf.

Aan den kant van den weg zag ik een enormen wagen, die een volledige drukkerij bevatte en de morgenuitgaaf van de « Deutsche Krieger Zeitung » voor de soldaten gereed maakte. Het blad bevatte vooral Duitsche overwinningsberichten, waarvan ik nog nooit had hooren spreken, maar welke de troepen toch grootelijks schenen op te beuren.

De veldkeukens rookten en de koks, met hun witten voorschoot, vulden de kommen der voorttrekkende soldaten met soep, zonder dat de mannen feitelijk hun rangen moesten verlaten. Schoenmakers zaten op hun voertuigen even rustig de laarzen te herstellen, als bevonden zij zich in hun werkplaats ergens in 't « Vaderland ». Op oorlogskarretjes, met twee wielen, stonden ne-

De kindermeid, of hoe sommige Duitsche
spionnen onze troepen poogden te verschalken.

gen machinegeweren klaar, om dadelijk als « nest » opgesteld te kunnen worden.

Uitmuntend stak ook de geneeskundige dienst in elkaar. Men had hier niets aan een groot stedelijk gasthuis te benijden. Een afdeeling was bijvoorbeeld met de voeten der soldaten belast. De Duitsche soldaat was strafbaar zoo hij niet dadelijk een begin van eksteroogen rapporteerde. Hij heeft het recht niet die beide uitersten te verwaarloozen, zoomin als zijn tanden of eenig ander deel van zijn lichaam, want zijn voeten behooren hem niet meer toe, maar wel den keizer. En de keizer wilde, dat men ze met de meeste zorg behandelde, opdat ze bestand zouden zijn tegen lastige en lange marchen, en den soldaat naar den slag konden leiden, den slag van den keizer immers.

Aan een kruispunt van den weg zag ik een soldaat met een tondeuse gewapend.

Een officier, die naast hem stond, monsterde aandachtig het hoofd der voorbijtrekkende manschappen. Iedere maal, dat hij een soldaat ontwaarde wiens haar de voorgeschreven lengte scheen te overtreffen, riep hij den eigenaar van den te weligen bos bij zich en... vlug schoor de knipmachine om den schedel en den nek en nam zij alle schuilplaatsen voor ongedierte weg.

Wielrijders, met bossen draad tusschen hen in, legden de telefoon van boom tot boom, zoodat de bevelhebber met elk deel van deze 80 kilometer-lange kolonne spreken kon.

Het leger sliep nooit heelemaal. De eene helft marcheerde, terwijl de andere rustte. De Duitsche soldaat is een machine, die het maximum van snelheid en van opbrengst leveren moet.

Daarom wordt hij goed gevoed, geschoeid, ge-

kleet en geoeffend, zooals een zwarte muilezeldrijver zijn beesten africht.

Persoonlijk heb ik slechts eenmaal een soldaat zien brutaliseeren. Een schildwacht groette een officier niet met de noodige onderdanigheid. De overste sloeg hem met een karwats in 't gelaat. De soldaat bleef als een beeld in de houding.

Moest men een Engelschman of een Franschman zoo behandelen, dan zou men den volgenden dag een officier hebben kunnen begraven — verzekert Powell.

In ons eigen leger zouden die praktijken evenmin opgaan.

Powell sprak dien dag met general von Boehn. Deze beweerde, dat de verhalen over de wreedheden leugens waren.

« Bekijk de officieren, die mij omringen », zei hij. « Het zijn gentlemen als gij. Bekijk de soldaten, die ginder voorbij marcheeren; velen van hen zijn huisvader. Acht gij hen in staat tot daden, als waarvan men hen beschuldigt? »

« Drie dagen geleden », antwoordde Powell, « was ik te Aarschot. Deze stad is slechts een verschrikkelijke, zwarte ruïne meer. »

« Toen wij ons te Aarschot vestigden, trad de zoon van den burgemeester de eetzaal binnen, waar onze officieren zich bevonden, en doodde den stafoverste. Wij hebben alleen weerwraak genomen. De bevolking werd behandeld, zooals zij het verdiende. » 1)

« Maar waarom weerwraak genomen op vrouwen en kinderen? » vroeg Powell.

1) Nog die legende dus van den zoo wreed en onschuldig vermoorden zoon van den heer Tielemans. Onze lezers hebben hierover de waarheid vernomen.

Plundering eener hoeve door de Duitschers.

« Noch vrouw, noch kind zijn gedood geworden » 1), hernam de generaal op een toon van overtuiging.

« Het spijt me u te moeten tegenspreken », hernam de Amerikaansche oorlogskorrespondent niet minder kategoriek, « maar ik heb met eigen oogen de lijken gezien. »

« Ja, als vrouwen en kinderen in hun koppigheid op straat komen, wanneer er geschoten wordt, loopen zij onvermijdelijk in 't gevaar. 't Is ongelukkig, maar 't is toch oorlog. »

« Maar wat zegt ge dan van een vrouwenlijk met afgesneden handen en voeten, zooals ik heb gezien? En wat van dien grijsaard en zijn zoon, die ik te Sempst hielp begraven, en welke vermoord werden omdat voor hun huis een Belgisch soldaat naar Duitschers naad geschoten? Het gelaat van den grijsaard droeg 22 bajonetsteken. Ik heb ze geteld. En wat denkt ge van het tweejarig meisje, gedood in de armen van haar moeder, en dat ik te Heyst-op-den-Berg zag begraven? »

Die bijzonderheden schenen den generaal te ontwapenen.

« Die dingen zijn afschuwelijk, als ze voorgekomen zijn », sprak dan de generaal. « Natuurlijk loopen onze soldaten wel, zooals die van andere legers, soms uit het spoor, en plegen ze daden, die wij niet zouden dulden, zoo wij er getuigen van waren. »

Von Boehn wilde dus tegenover den Amerikan — Amerika was toen nog onzijdig — den menschlievende spelen. Maar de waarheid van al de gruwelen, ook op bevel en zelfs door officieren bedreven, kon niet verborgen blijven.

Zoo marcheerden de Duitschers naar Frankrijk, overtuigd van hun onoverwinbaarheid. Zeker, het ging nog goed voor hen, maar weldra zou er al meer en meer teleurstelling komen.

Ons land scheen tot nu toe slechts een doortochtweg.

Voor Antwerpen had de vijand waarnemings-troepen geplaatst, alsook tot bescherming der verbindingslijnen.

Maar ons legertje zou niet werkloos blijven.

Vluchtelingen van 't Oosten waren intusschen al verspreid tot in West-Vlaanderen.

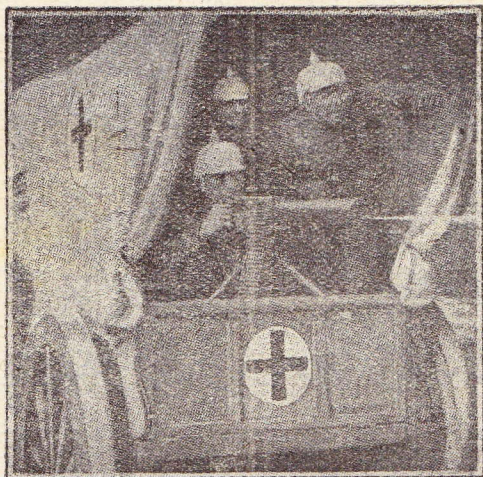
Zoo meldde een mijner vrienden in die Augustusdagen uit Oostende:

« Op den zonnigen namiddag van gisteren gingen we te Oostende het kamp der vluchtelingen bezoeken. Niets geeft een beter denkbeeld van

Klein België tracht den dijkbreuk tegen te houden.

1) Men leze de doodenlijst.

De Duitschers misbruikten de Roode Kruiswagens, waarin zij mitrailleurzen opstelden.

het nawee en van de ellende welke de oorlog met zich sleept.

Elkeen die Oostende bezocht, weet achter de Koningsgaanderijen een uitgestreken hof liggen, sierlijk bebloemd en beplant. Daar staan, langsheen het ijzeren hekken, in een groote ronde, ongeveer 300 kabiënen gerangschikt. In elk dezer huizen drie, vier personen, sommige talrijke families beslaan tot 3 kabiënen. Deze zijn genummerd. Op de deur hangt een briefje gespijkerd, aangevend: naam, voornaam, geboortedatum, geboorteplaats, en, desvoorkomend, beroep van de lieden welke er een tehuis vinden. Zoo vernamen wij dat daar uitwijkelingen zijn uit Luik, Seraing, Jemappes, Thienen, Aarschot, Leuven, Mechelen, Charleroi, Cortenaeken, Langdorp, Wasmès, Héverlé, Brussel, enz. Enkelén slapen er nog op stroo, anderen kregen reeds beddegoed.

't Is treurig deze lieden aan te zien: stok-oude menschjes, povere meisjes, uitgemergelde vrouwen, kleine kindjes, zuigelingskens. Ze bezitten schier niets; ze verlieten in allerijl hun stad of dorp, waar de vlammen, het kanon of de woede der Duitschers hen verjoegen.

Meer dan 600 personen hebben hier een onderkomen gevonden. Bovendien huizen er bij de burgers nog een 400-tal. 't Is daar als een groot gezin. Er komen vele bezoekers; genegenheid en bewijzen van medelijden ontbreken niet; giften stroomden toe.

Ja, de vlucht was toen nog iets «nieuws». Wie kon ook vermoeden, wat er België nog te wachten stond?

XXX.

DE DUITSCHERS IN LUXEMBURG.

Alvorens het verhaal der krijgsgebeurtenissen terug aan te vatten, moeten we nog een

overzicht geven van de gebeurtenissen in de provincie Luxemburg. Deze ligt zoo eenzaam, zoo ver, en weinig van al hetgeen er voorviel is elders bekend geworden. Toch had Luxemburg een waar martelaarschap te verduren.

Een der tragische namen is Tintigny, een dorpje gelegen aan de Semois, dat met zijn verschillende buitenwijken slechts 1400 zielen telde.

We hebben reeds gezien, hoe de Franschen een offensief begonnen in de Ardennen. Hun troepen verschenen dan ook reeds vroeg in Luxemburg, en zoo zag men hen al van af 6 Augustus te Tintigny.

Den 14^{en} Augustus verschenen de Duitschers in dit dorpje en een week lang hadden er gevechten plaats.

Den 22^{en} Augustus waren de Duitschers meester van 't dorp, en vorige detachementen hadden er reeds op gezinspeeld, dat het plaatsje vernield zou worden.

Op den morgen van den 22^{en} Augustus nam de vijand burgemeester Lamotte, den pastoor Georges, notaris Lefevre en den onderwijzer Gerard als gijzelaars, leidde hen door het dorp en verzamelde al de mannen die zij vonden. Zoo dreeven ze 41 bewoners naar een weide, bij Ansart. Tezeldertijd werden tal van huizen in brand gestoken, en de woestelingen schoten naar de vluchtende inwoners. Vier ongelukkigen, die om het geschut in den kelder gevlucht waren, kwamen door verstikking om. Bij dezen was de vrouw van den burgemeester; anderen ontsnapten door het keldervenster, maar genoemde vrouw was te dik om er zich door te wringen.

De 41 burgers, in de weide van Ansart, verbeidden angstig hun lot. Eerst bonden de Duitschers hen aan boomen, maar tegen den avond riepen de woestaards, dat de mannen een helling moesten afdalen. Dan schoten ze in de groep; al die weerloozen werden gedood, want zij, die slechts gewond waren, kregen nog revolverschoten in 't hoofd.

Men had de gansche bevolking op de speelplaats der school samengebracht. 's Avonds scheide men de mannen van de vrouwen: de eersten moesten in een stal, en de anderen met de kinderen in een school. Toen brak een nacht vol angst en schrik aan.

's Morgens voerde men de mannen naar een stuk land, terwijl de vrouwen naar huis mochten gaan. 's Avonds keerden de mannen terug. Ze zagen 123 burgerlijke gevangenen van Rossignol door het dorp trekken. Dezen marcheerden naar Aarlen, waar ze gefusilleerd zouden worden.

Maar te Tintigny zelf brachten de Duitschers nog tal van personen om, zoodat men er, na twee dagen, 89 dooden betreurde.

Een jongen van 15 jaar werd voor zijn huis aan een boom gebonden.

«Moeder!» riep hij, «zeg toch, dat ik nog maar een knaap ben!»

Doch de moeder moest het aanzien, hoe haar kind vermoord werd.

Een dame zag onder haar oogen haar vader, haar twee zonen en een schoonbroeder sterven.

Een vader vluchtte met het jongste van zijn

acht kinderen, maar werd door een kogel doodelijk getroffen, terwijl het wichtje een wonde in den rug opliep.

Welk een wanhoop tusschen al deze smeulende ruïnen. De slachtoffers werden ter plaats begraven. Twee maanden later heeft men hen waardiger ter ruste gelegd. Velen dezer lijken kon men niet meer herkennen bij hunne ontgraving.

Ook het oud kasteel van Villemont werd de prooi der vlammen.

We vernamen zoo even, hoe een triestige stoet van burgergevangenen uit Rossignol door Tintigny werd geleid. Nog een naam, die u doet huiveren! Ook hier hadden Duitschers en Franschen verwoed gestreden, zelfs met de bajonet, en in 't woud vond men de lijken van soldaten, die elkaar wederkeerig doorstoken hadden en in den dood dus nog met aangezicht tot aangezicht lagen.

De Duitschers leden er zware verliezen, maar bleven ten slotte toch meester van het terrein, en stormden als razenden het dorp Rossignol binnen. Dadelijk stichtten ze brand. Bijna alle mannen werden gevangen genomen.

Een officier zag M. Huriaux, nijveraars, op den drempel van zijn huis en schoot hem neer. Mevrouw Huriaux snelde naar den overste toe en verweet hem zijn lafheid. Zij werd bij de gevangenen gedreven.

Vijf arbeiders moesten op bevel der Duitschers vijf gesneuvelde soldaten begraven. Toen zij hiermede bezig waren, verschenen andere soldaten, die de burgers beschuldigden hun vijf kameraden vermoord te hebben. Men gaf den ongelukkigen zelfs den tijd niet deze betichting te weerleggen. Allen moesten, met de handen omhoog, op een rij gaan staan en werden vermoord.

De 117 gevangen genomen burgers, waarbij

mevrouw Huriaux, werden naar Aarlen geleid. Deze laatste kon genade krijgen, als ze den officier, dien zij beleedigd had, om vergiffenis vroeg.

«Lafaarden, die ge zijt!» riep ze daarentegen. «Leve België! Leve de Koning! Leve Frankrijk!»

Te Aarlen werden de 117 neergeschoten. Mevrouw Huriaux stierf onder den kreet: «Leve Frankrijk!»

Rossignol was een puinhoop. De meeste kinderen hadden geen vader meer. Een vrouw, die zes meisjes overhield en nog een kindje verwachtte, werd van haar man en twee zonen beroofd. In elke familie heerschte diepe rouw.

73 huizen werden stelselmatig afgebrand.

Den 23ⁿ Augustus woedde de strijd ook te Ethe. Razend over den hier ondervonden tegenstand der Franschen, begonnen de Duitschers hun intocht met het fusilleeren van de schepenen, de meeste gemeenteraadsleden, den sekretaris en den gemeente-ontvanger. Dan schoten ze den kapelaan en andere inwoners neer.

72 Fransche soldaten die zich overgegeven hadden, werden afgemaakt.

Maar dat alles was nog niet genoeg. Als echte beulenmoordden hier de Duitschers, terwijl de huizen vlamden.

De plundersaars braken in de kerk het tabernakel open en roofden er al de kostbaarheden.

Een vader, moeder en vijf kinderen stierven in de vlammen. Zij waren de eenigen niet. Een vrouw zag onder haar blik haar man en twee zonen bezwijken. Woestelingen hingen zekeren Scheffer in de deuropening van zijn woning op en lieten hem levend verbranden.

Meisjes werden beleedigd. Men nam den pastoor die gevangenen verpleegd had, met dertig parochianen gevangen, en voerde de groep naar La-

tour. Daar moesten de ongelukkigen den ganschē dag in een weide staan, scheldwoorden en doodsbedreigingen aanhooren. 's Avonds moesten ze terug naar Ethe, om er de verwoestingen te aanschouwen. Gebogen onder hun smart en wanhoop, schreden ze langs de brandende huizen voort en zagen in de straten de lijken liggen van mannen, vrouwen en kinderen. Velen onder hen herkenden in die vermoorden hun naaste verwanten.

Dan moesten ze den nacht in een weide doorbrengen.

Een officier liet hen eindelijk vrij, maar zij mochten niet te Ethe blijven. Zij begaven zich in de richting van Aarlen, ontmoetten echter een artillerie-kolonne en werden opnieuw aangehouden. De ellendelingen bonden de ongelukkigen aan de kanonnen en voerden hen allen zoo mee. Wie vermoeid werd, kreeg kolfslagen of stampen en stooten. Te Aarlen, eindelijk, werden ze vrijgelaten.

Te Ethe zijn 212 inwoners gedood, waaronder 30 vrouwen en 20 kinderen; 156 huizen werden afgebrand.

En Saint-Léger dan!

Den 23^{en} Augustus haalden de Duitschers er vijf burgers uit hun woning, namen ze mee buiten het dorp, bonden ze daar aan een boom, doorkerfden hun lichaam met bajonetsteken, folterden die ongelukkigen tot een kogel hen uit hun lijden verlostē.

's Avonds, om 7 uur, joegen de brutale kerels de mannen naar het kerkplein. Een officier beklimde de trappen van den tempel en zei in het Fransch, of liever, hilde:

« Gij hebt uw Fransche vrienden zoo goed ontvangen! Welnu, ik moet vijftig mannen hebben om ze te fusilleeren! »

Die monsterachtige woorden verwekten hevigen angst. De vrouwen omringden hun mannen en zonen, smeekten om genade, en volgden de

ongelukkigen, die in de kerk opgesloten werden. Men zag vreeselijke tooneelen. Vrouwen vielen in bezwijming, anderen wierpen zich voor de Duitschers op de knieën, hieven de handen omhoog, kermden en weenden.

De vrouwen moesten heen, maar ze bleven voor de kerk staan.

Trouwens, wie durfde naar huis te gaan, waar soldaten plunderden en dronken en zeker de weerloozen beleedigen zouden?

Wat later brachten de Duitschers de mannen naar buiten en kozen er 25 uit; zij zouden gefusilleerd worden. 't Waren allen vaders.

Toen trad de kapelaan naar voren en sprak:

« Ik bied mij aan, in de plaats van een van hen, en vraag aan de ongehuwden mijn voorbeeld te volgen! »

Dadelijk kwamen 24 jonge mannen uit de groep.

De Duitschers aarzelden. Er werd bevel gegeven naar Ethe te vertrekken, waar er gevochten werd.

Goed! Al die mannen konden voor de dapperen des keizers een levend schild vormen. Dat was voorzichtig tegen mogelijke verrassingen.

Onderweg moest de moordlust toch botgevierd worden, en dus schoot men vijf der gevangenen neer.

Voorwaarts dan weer.

De mannen van Saint-Léger hadden het gevoel, alsof ze naar den dood marcheerden, en ze baden.

« Ja, bidt maar, want ge moet sterven! » spotten hun beulen.

Zoo kwam men te Ethe. De lezer weet reeds hoe het daar toeging en de gevangenen getuigen waren van de moorderijen.

Huizen stonden in lichte laaie.

Mannen, vrouwen en kinderen, het gelaat zwart van den rook, vluchtten gillend heen, maar velen werden door de kogels getroffen, stortten kermend neer. Woeste soldaten zwijmelen in den gloed van den brand, met flesschen drank in de hand. En stomdronken lachten ze om al die afschuwelijke tooneelen.

De mannen van Saint-Léger ontkwamen als door een wonder. Ze mochten huiswaarts keeren.

In het kasteel van Gomery lagen 250 Fransche gewonden; maar ook de huizen en schuren van het dorp waren vol. De Duitschers staken ze in brand en schoten dan op de vluchtende gekwetsen. Uit het kasteel haalden ze een aantal gewonden, voegden die bij een groep Franschen, die de wapens neergelegd hadden, en bij 40 burgers. Er waren in 't geheel 72 soldaten. Ze moesten naar 't kerkhof marcheeren, de handen omhoog. De gewonden sleurden zich voort, kregen kolfslagen en schoppen.

Een vader, die weigerde zijn kinderen te verlaten, werd omgebracht.

Bij de begraafplaats schoten de ellendelingen 72 Franschen neer. De veertig burgers bleven ter plaatse, tot den avond van den volgende dag. Toen mochten ze naar het dorp terugkeeren en moesten er de dooden begraven.

Acht dagen lang haalde men nog lijken van

onder het puin. Een honderdtal Franschen en twee-en-dertig burgers waren hier om 't leven gebracht. Velen zijn levend verbrand of in den rook gestikt.

En dan het drama van Latour! De pastoor, de burgemeester en 71 mannen werden den 24ⁿ Augustus door de Duitschers opgezocht, om te Etne dooden te begraven. Met spaden en schoppen verlieten ze het dorp. Even buiten de gemeente, moesten ze op rijen gaan staan. Men plaatste een mitrailleur voor hen. Schoten knalden, en een stonde later lagen de 73 burgers op een bloedigen hoop! Deze slachtoffers werden ter plaatse begraven.

De angstige vrouwen en moeders, die wilden komen zien wat er toch gebeurd was, zagen zich den weg door schildwachten versperd.

Den 22ⁿ Augustus, omstreeks 6 uur 's morgens, woedde de strijd bij Musson. De bewoners vluchtten onder een regen van kogels en granaten; de mannen werden echter tegengehouden en gevangen genomen, terwijl de vrouwen en kinderen naar Baranzy mochten gaan. De Duitschers gebruikten de mannen als levend schild en voerden ze in den namiddag insgelijks naar Baranzy. Maar hier zag men juist dezelfde tooneelen. Men had er de mannen insgelijks verzameld en de vrouwen naar Musson gestuurd. De ongelukkigen van beide dorpen ontmoetten elkander dus halverwege en zagen de beide dorpen branden.

130 mannen van Musson werden naar Duitschland gevoerd, en toen de vrouwen 's avonds in hun dorp aankwamen, zagen ze slechts 't smeulende puin. De woeste soldaten hadden 123 huizen vernield.

De vrouwen van Baranzy moesten echter nog vreeselijker tooneelen aanschouwen. Ook zij vonden hun woningen verwoest, maar in de straten lagen 29 lijken, 24 van hun dorp en 5 van Rachecourt. Onder die 24 slachtoffers van Baranzy waren vijf vrouwen en vijf kinderen. Een moeder had haar zoon, die door een kogel getroffen was, doch nog leefde, naar een fontein geleid om zijn wonde te wasschen. Een soldaat zag zulks, snelde toe en maakte den jongen, haar eenigen steun, onder de oogen der moeder met kolfslagen af!

Twee-en-zeventig burgers van Baranzy werden

met die van Musson naar Duitschland gestuurd; 75 huizen lagen in puin.

De pastoor en de bewoners van Mussy-la-Ville verzorgden Fransche en Duitsche gewonde soldaten, toen de gewetenlooze vijand hen gevangen nam en dadelijk elf burgers fusilleerde. Men wilde ook de overigen afmaken. De pastoor bood zijn leven voor zijne parochianen aan. De bandieten stemden toe, en namen den herder mee.

Later vernam men, dat de geestelijke aan de Fransche grens, bij Tellancourt, neergeschoten was geworden. Hij lag daar begraven bij een kapel, aan den weg van Longwy naar Longuyon.

Huivert men niet bij 't lezen van dit alles? Wij zouden wenschen, dat het overdreven ware; wij zouden 't wenschen, voor de eer der menscheid. Helaas! de feiten zijn echt, nauwkeurig onderzocht, en wij moeten in deze beschrijving nog ver beneden de werkelijkheid blijven, die immers niet weer te geven is.

Etalle! Nog een gemarteld dorp. Hier werden 11 burgers vermoord en 30 huizen verbrand. Gruwelijk was er het lot van den onderpastoor Pierre. 's Zaterdag avonds, om 10 uur, werd hij ret. 's Zaterdag avonds, om 10 uur, werd hij uit de kerk geseurd, waarin men de bevolking opgesloten had en in 't midden van 't dorp aan 'n telefoonpaal opgehangen. 's Zondags zag men zijn lijk daar wiegelen; de Duitschers geastten toen eenige burgers het lijk weg te nemen en te begraven.

Te Anloy vielen 49 slachtoffers, waaronder de burgemeester. De meesten hunner werden onder dramatische omstandigheden vermoord. Zoo maakten de Duitschers in een tuin enkele jongelingen en drie meisjes af. Een meisje van zestien maanden werd met bajonetsteken in de armen van haar vader doodgestoken. De moeder moest het lijkje begraven, zonder te mogen weenen. In één woord: de Duitsche horden traden hier met een geraffineerde wreedheid op.

De bevolking van Houdemont vluchtte naar het woud, om aan een algemeene fusillade te ontsnappen, die reeds eenige slachtoffers had geëischt. Een 22-jarige zoon van een arme weduwe had niet bij tijds kunnen ontsnappen. Woeste soldaten bedreigden hem. Zijn moeder wilde hem met haar lichaam beschermen, maar de ellendelingen rukten haar weg en vermoordden haar zoon. De ongelukkige wierp zich jammerend op het lijk. De Duitschers gingen spottend heen.

Twaalf bewoners lieten hier het leven. Men vond het hoofd van den gemeentesekretaris op een mesthoop.

Maar genoeg! Nog vele andere dorpen konden we vermelden in deze bloedige kroniek!

In de provincie Luxemburg zijn 842 personen vermoord. Een groot aantal huizen werden er vernield. Van de 4.000 weggevoerde burgers stierven er 101 in ballingschap en 91 bij hun terugkeer; 131 personen werden gewond of mishandeld.

Overal werd er geroofd en geplunderd; de kostbaarheden werden naar Duitschland gevoerd.

6.000 fokpaarden (6.720.000 frank waard) en 10.247 werkpaarden (21 millioen frank waard)

werden uit Luxemburg naar Duitschland gezonden.

De Duitschers richtten voor 31 miljoen frank schade in de wouden aan. Er was 1,745.000 fr. schade aan de tramwegen, en voor 6 miljoen frank aan de fabrieken.

De bezetter eischte in Luxemburg 32.446.000 frank oorlogsbelasting.

XXXI.

TE ANTWERPEN.

Ons leger was dus onder de muren van Antwerpen. Er was eenige somberheid bij de troepen.

« Het eenvoudig oordeel der troepen », schrijft kommandant Willy Breton, « kon slechts dit ééne besluit vormen: « Vermits men terugtrekt, is de vijand al te sterk en zijn wij niet tegen hem opgewassen. » Sommigen vroegen zich wel wat moedeloos af: « Hoe gaat dit alles eindigen? »

Wij kunnen hier nog een zeer begrijpelijke reden aanhalen voor het neerslachtig gevoel dier eerste dagen.

Hoeveel soldaten gedachten hun gezin, dat in 't reeds door den vijand bezet gebied achterbleef? Plots was alle verbinding met de geliefden afgesneden. Geen post, geen nieuws meer! Een vijandelijke linie lag tusschen het leger en huis.

Zoo was het voor een groot deel van Midden-België en voor het Zuiden. En men wist, hoe de Duitschers in sommige gewesten optraden.

Langs een anderen kant had voor velen de vage onrust der vorige dagen plaats gemaakt

voor een veiliger gevoel. Men was binnen den vestinggordel immers, en men waande Antwerpen onneembaar.

De stad zelf werd nu als een militairen bijenkorf. Het wemelde in de straten van soldaten. Gansche dagen en nachten dreunden wagens en stormden auto's heen en weer. Vele gebouwen, scholen en bijzondere huizen waren tot ambulances ingericht.

De Koninklijke familie en de regeering bevonden zich binnen de muren der stad. In het Atheneum was ministerraad gehouden. Hier en daar had men haastig bureelen ingericht.

De Koningin en hare kinderen bewoonden het koninklijk paleis, op de Meir, waarvoor nu schildwachten en gendarmen patroeljeerden.

Haastig werd er gewerkt, om Antwerpen nog meer in staat van verdediging te stellen. Men moest loopgraven maken; hoeven, huizen, villa's, prachtige dreven werden in de omgeving der stad platgelegd, om het geschut der forten ruimte te schenken.

Dat was al dadelijk een oorlogsvisioen om de stede der Sinjoren.

Boertjes, in Waasland of aan den zoom der Kempen, verhuisden met hun meubeltjes en vee. Met tranen in de oogen zagen ze hun hoeve vernielen. De met fruit beladen boomen vielen zuchtend en krakend onder de bijl. Eén slag, en de dynamiet deed de woning, den stal, het schuurtje instorten, of de vlammen verteerden het goedtje.

Hier en daar, zooals te St-Job, te 's Gravenweze, te Oelegem, te Schilde, te Mortsels, enz., verdween de torenspits, die altijd zoo vreedzaam, boven het loover uit, de rustige wandelaars had gelokt.

Een ringspoorweg verbond de forten, en zuchtende, proestende lokomotieven verstoorde met hun last van rammelende wagens de poëzie der bosschen.

Maar hoeveel bosschen zelve waren ten vure gedomd. 's Avonds en 's nachts zag men de reusachtige vlammen tegen den hemel oplaaien.

Die forten... ze hadden ons altijd romantische plekjes toegeschenen, iets uit lang vervlogen dagen, die aan alles, behalve aan striid, deden denken.

Een oude soldaat zat geduldig in de met kroos bedekte veste te hengelen. Brem en kruid wies welig op de flanken.

En wie dacht er ooit aan hetgeen er daarbinnen leefde? De krijgsbaan scheen slechts aangelegd voor blijmoedige fietsers, die tevreden waren over den effen weg.

Oorlog! Dat was iets uit de geschiedenis. Niemand stelde zich die barbaarsche gewoonte voor als nog mogelijk in onzen tijd!

Maar ziet! Plotseling ontwaakten die forten uit hun sluimer, en al zwegen hun muilen nog, toch bleken de verdedigingswerken almachtig, en om hen moest 't natuurschoon en 't eigendom van heeren en boeren wijken.

Daar lagen de statige boomen van dreven en lanen, met 't blanke hout tusschen de schors als gruwelijke wonden. Soldaten sjouwden wagens, kisten, geschut dwars door parken en bloembed-

Heldenmoed van een Franschen knaap: Weigerend Fransche troepen, die in de nabijheid verschoolen zaten, aan de Duitschers te verklikken, moest deze dappere jongen — een kind nog — zijn trouw aan zijn land met den dood boeten. Glimlachend ontving hij de moordende kogels in volle gelaat.

De Duitschers schoten met ontplofbare kogels, welke de afzichtelijkste wonden veroorzaakten.

den. Loopgraven doorsneden de erven van kasteelen en villa's.

Antwerpen bereidde zich voor op een worsteling, waarvoor alles wijken moest.

't Land was in nood. Waar levens niet verschoond bleven, kon men geen eigendommen ontzien. Er gold nu slechts één belang: de verdediging.

Te Antwerpen was men, evenals overal elders, zeer optimistisch geweest. Men hoorde goede tijdingen. Terwijl men hier de Duitschers, die uit eigen beweging niet vertrokken waren — en er hebben er veel in de Scheldestad gewoond —, samenbracht en uitwees, versloegen onze troepen den vijand bij Luik. Zoo geloofde men.

Maar de stemming kreeg een heele deuk, toen de regeering overkwam, en Brussel bezet zou worden. Wel liep er onmiddellijk een blij gerucht: De Duitschers waren bij Leuven verslagen en Brussel ademde weer vrij! Maar die geruchten moesten natuurlijk op een teleurstelling uitdraaien.

Toch scheen het moeilijk de praatjes prijs te geven, dat de vijanden zich overgaven voor een stuk brood; dat de Russen op weg waren naar Berlijn; dat de revolutie gromde, en de keizer al bang was voor zijn eigen volk, enz.

Daar trok het leger onder de muren der stad terug. Men begon den toestand toch al ernstiger in te zien.

Maar het vertrouwen in de veste zelf bleef ongeschokt. Nooit kon Antwerpen vallen! Men sprak met geestdrift van de prikkeldraadversperingen, van al de verdedigingsstellingen. Men stelde zich overstromingen voor. En dan de forten!

Antwerpen kreeg vele bezoekers in die dagen. De ouders, de zusters en broeders, de verloofden uit Vlaanderen, en zelfs uit Brussel en bezet Wal-

lonje, wisten nog te ontsnappen, kwamen hun soldaten linnen, voedsel, vruchten, tabak en vooral de liefde van hun hart brengen!

't Hart van 't volk was bij het leger.

« Ga eens naar Antwerpen! », klom het ginder in de gezinnen, waaruit een landverdediger vertrokken was. « Ga eens naar onzen jongen! »

En de sappigste peren werden geplukt, 't beste stuk van de hesp gesneden, de verschte eieren verzameld, het frisch linnen ingepakt. En men vertrok!

De treinen van Gent naar 't Vlaamsch-Hoofd zaten altijd bomvol. Uren zat men in de enge, heete waggons oengepakt, of stond men recht. En aan de Schelde was het dikwijls een lang zoeken naar het kantonnement, een sleuren der pakken door zonnebrand en over eentonige wegen, van Beveren naar Cappellen, van Temsche naar Lier, van Waalhem naar Wyngem.

« Hij is veranderd van plaats! » klom het dan, en met nieuwen moed dwaalde men weer verder.

Moeders brachten kinderkens mee, omdat vader er zoo naar verlangde. Menig aandoenlijk tooneel hebben we in die dagen rond Antwerpen gezien.

Hoe sterk voelde men nu den band aan huis!

En die bezoekers keerden dan terug naar hun streek en vertelden alles wat ze hadden gezien, hoe Antwerpen werd verdedigd en beschermd en nooit kon genomen worden.

Wat wisten wij ook van een oorlog af, en dan ook van een modernen oorlog? Als deskundigen zelfs bedrogen werden in hun optimisme, hoe zou de leek dan niet naïef zijn geweest?

Maar met al dat bezoek hadden ook de spionnen vrij spel. Men deed wel huiszoekingen, leidde verdachte mannen op, klom zelfs op daken,